

The implementation of the CEFR in Uzbekistan

Aziza MUSOEVA¹

Samarkand state institute of foreign languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

15 January 2021

Accepted 20 January 2021

Available online

10 February 2021

Keywords:

CEFR

language proficiency levels

European language portfolio

State education standards

Continuing education

system

ABSTRACT

This article concentrates on the CEFR document and its history, via focusing its implementation in Uzbekistan as a result of reforms in recent years, the history of its creation and the effectiveness of the work being done in our country in this regard. The article also describes the components of the CEFR document, the definition of language proficiency levels, and the development process of the “Can Do” statements, organized by the European Language Testing Association. In addition, the article discusses the implementation of CEFR on a global scale and the scope of research, as well as the stages of introduction of the program in Uzbekistan, its features and adopted regulations.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

CEFRнинг Ўзбекистонда амалга оширилиши

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола CEFR ҳужжати ва унинг тарихига назар солган ҳолда, сўнгги йилларда олиб борилган ислоҳотлар натижасида унинг Ўзбекистонга кириб келиши, яратилиш тарихи ва бу борада мамлакатимизда амалга оширилаётган ишлар нечоғлик ўз самарасини бераётганлиги ҳақида тўхталиб ўтади. Мақолада, шунингдек, CEFR ҳужжатининг таркибий қисми, тил билиш даражаларининг таърифи, Европа тилларни синаш уюшмаси томонидан ташкил этилган “Can Do” баёнотининг ишлаб чиқиш жараёни кўрсатилган. Бундан ташқари мақолада CEFR нинг глобал миқёсда амалга оширилиши ва қилинган тадқиқотлар кўлами ҳамда Ўзбекистонда дастурни жорий этилиш босқичлари, хусусиятлари ва қабул қилинган меъёрий ҳужжатлар тўғрисида сўз юритилади.

¹ English teacher and independent researcher at Samarkand state institute of foreign languages, Samarkand, Uzbekistan
E-mail: musoeva@samdchti.uz

Осуществление CEFR в Узбекистане

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

CEFR
Уровни владения языком
Европейский языковой
портфолио
Государственные
образовательные
стандарты,
Система непрерывного
образования

Эта статья концентрируется на документе CEFR и его истории, фокусируясь на его реализации в Узбекистане в результате реформ последних лет, истории его создания и эффективности работы, проводимой в нашей стране в этом направлении. В статье также описываются компоненты документа CEFR, определение уровней владения языком и процесс разработки заявлений «Can Do», организованных Европейской ассоциацией тестирования языка. Кроме того, в статье рассматриваются вопросы внедрения CEFR в глобальном масштабе и масштаб исследований, а также этапы внедрения программы в Узбекистане, ее особенности и принятые нормативные акты.

КИРИШ

Ҳозирги глобаллашув жараёнида чет тилини ўтганиш ва ундан унумли фойдаланиш жуда муҳим аҳамиятга эга бўлиб, илмий тадқиқотлар қилишда унинг ўрни беқиёсdir. Ҳусусан, сўнгги йилларда жаҳоннинг турли мамлакатларида чет тилларни ўқитишида педагогларнинг касбий компетенциясини такомиллаштиришга бўлган эҳтиёж янада кучайиб бормоқда. Шу мақсадда эса Европа Кенгаши ва дунёнинг кўзга кўринган ташкилотлари томонидан қўмиталар, ассоциациялар, илмий-текшириш институтларитузилиб, CEFR(Common European Framework of References – Умумевропа Даражаларга Тавсиялар. Тилларни Ўрганиш, Ўқитиши ва Баҳолаш) тавсиялари ёрдамида таълимнинг ҳар бир босқичида тилни ўзлаштириш сифатини такомиллаштириш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Таъкидлаб ўтиш жоизки, мамлакатимизда чет тилини, ҳусусан, инглиз тилини чуқур ўқитишида эътибор катта бўлиб, ҳозирда узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш мақсадида бир қатор ислоҳотлар амалга ошириб келинмоқда. Бунга яққол мисол сифатида, энг муҳим қадамлардан бери 2012 йил 10 декабрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1875-сонли Қарори бўлиб, мазкур ҳужжат чет тилларни ўзлаштиришнинг тубдан янги йўналишларини белгилаб берди. Унда чет тилларни ўрганишнинг халқаро стандартларга мувофиқ тарзда олиб борилиши, баҳолашнинг миллий тизимини яратиш ва чет тиллари ўқитиши тизимини янада такомиллаштириш вазифалари белгилаб қўйилган.

CEFR ТАРИХИГА НАЗАР

CEFR нинг яратилиш тарихига назар соладиган бўлсақ, 2001-йилда Умумевропа Даражаларга Тавсиялар. Тилларни Ўрганиш, Ўқитиши ва Баҳолаш тавсиялари (CEFR) расмий равишда эълон қилинганидан бери олдинги ўн йил давомида, яъни 1991 йилда Швейцариянинг Руссчликон шаҳрида ўтказилган симпозиумдан сўнг тинимсиз иш олиб борилди. Натижада ушбу ҳужжат ўрганиш, ўқитиши ва Европанинг турли мамлакатларидағи таълим шароитида тилни баҳолашни ривожлантириш учун зарурлиги тўғрисида қарор қабул қилинди [20]. Концепция лойиҳалари икки

маротаба, 1995-1997 йилларда мутахассислар томонидан кўриб чиқилгандан сўнг, 2001 йилга келибмазкур ҳужжат “Европа бўйлаб тил дастурларини, ўкув қўлланмаларини, имтиҳонларни, дарсликларни ишлаб чиқиш ва бошқалар учун умумий асос яратиш” мақсадида нашр этилган [2]. Ушандан бери ҳужжат 40 тилга таржима қилинди ва бутун дунёга ўқишиш тизимида ўрни бекиёс бўлиб келмоқда. Шунинг учун ҳам унинг ўқув дастурлари яратувчилари ва ишлаб чиқувчилари орасида таъсири шубҳасиздир [1]. Ушбу “якуний” версия энди 2017 йил сентябр ойида нашр этилган вақтингчалик “Янги Дескрипторлар” билан ёритилган бўлиб, бу CEFR ни янгилаш ва такомиллаштиришни давом эттиришни назарда тутади [3].

CEFR ҳужжати тўққизта боб ва тўртта иловадан иборат бўлиб, Дастур асосий вазифаларининг умумий мақсадларини тушунтиради, ҳаракатларга йўналтирилган ёндашувни ва ваколатларини белгилайди, шунингдек тил ўрганиш, ўқитиш ва баҳолаш мавзуларини ўз ичига қамраб олади. Бундан ташқари, унда тил билишнинг ҳар бир даражаси учун тавсиялар берилади ва умумий маълумот даражаларини тавсифланади. Шу билан бир қаторда, унда CEFR фойдаланувчиларнинг олти даражаси ҳарфлар билан учта кенг даражага бўлинган бўлиб, унда бошланғич – A1, A2; эркин – B1, B2; профессионал – C1, C2 даражаларини тавсифловчи таърифлар мавжуд. Унда берилган иловалар малакавий дескрипторларни ривожлантириш ва уларни шакллантиришга тегишли бўлиб, бунда баҳолашнинг ижобий ва салбий мезонлари, шунингдек тил билиш даражасини ривожлантириш методологияси тавсифланган ва 1996 йилда Европа Тил синовлари уюшмаси томонидан ташкил этилган “Can Do” баёнотининг ишлаб чиқиш жараёни кўрсатилган (инг. Association of Language Testers in Europe (ALTE)).

CEFRга тегишли баъзи муҳим ҳужжатлар ичидагойдаланувчи қўлланмалари, масалан, CD-ROM, видеова DVD каби қўшимча қўлланмалар ҳам мавжуд. Энг муҳими, Европа тиллари портфолиоси (ЕЛП) ўз-ўзини баҳолаш воситаси сифатида CEFR га киритилган бўлиб, унда учта таркибий қисм, яъни паспорт, тиллар таржима ҳоли ва маълумотлар тўплами мавжуддир.

CEFR НИНГ ГЛОБАЛ МИҚЁСДА АМАЛГА ОШИРИЛИШИ

CEFR кўплаб мамлакатларнинг таълим тизимига татбиқ этилган ва жорий қилинганлиги сабабли, унинг таъсири ҳозирги кунда дунё миқёсида тадқиқот обьекти сифатида камроқ ёки кўпроқ сезилмоқда. Фигуэраснинг таъкидлашича, “CEFR нинг фойдаси тўғрисида мунозаралар, музокоралар, семинарлар ва конгресслар ташкил қилинишига қарамай, уни ҳалигача самарали равища синфларга ёки ўкув материалларида бевосита ўтказилди деб айттолмаймиз”[5]. У шунингдек, CEFR ни жорий этиш муваффақиятининг икки омили ҳақида сўз юритар экан, биринчи омил ҳам геосиёсий ҳам илмий бўлишини, бу эса тилни ўқитишни янада амалий қилиш ва унинг умумий терминологиясини яратиш зарурлигини англатса, иккинчи омил бу “дескрипторларнинг ижобий таҳлили ва унинг мултимодалитация ва мослашув учун очиқ бўлган тузилиши мажбурий бўлмаганлигини билдиради”(478-бет). Бошқача қилиб айтганда, CEFR нинг баҳолаш тизими шунчалик аниқки, уни турли хил имтиҳонларга мослаштириш ва ундан унумли фойдаланиш мумкин, бу эса ҳозирги кўпгина тадқиқотларнинг асосий мавзуси ҳисобланади[5, 17, 18]

Литтлўзининг тадқиқот дастурида CEFR нинг асосий муаммоси сифатида уни L2, яъни иккинчи тил сифатида ўқитилишини “демократлаштириш” учун ишлатиш эканлигини тушунтиради. Унинг таъкидлашича, “CEFR дан фақат қисман фойдаланиш бу унинг кам таъсирини билдиради, аслида эса айнан шу таъсир L2 (чет тили) синфида катта фарқни кўрсататиши керак”[9]. Унинг тадқиқот дастури шуни холосалайдики, “CEFR дан фойдаланиш муқаррар равиша мослашишга эҳтиёж сезади ва шунда ривожланишга олиб келади, аммо доимий мослашув ва ривожланишсиз CEFR Европа Кенгаши режалаштирган L2 синфларига узоқ муддатли таъсир кўрсатиши даргумон”.

Литтлнинг фикрига кўра, CEFR тилни ўрганиш, баҳолаш, ўқитувчилар таълими, ўқув дастурларини тузиш ва педагогика каби турли соҳаларга таъсир кўрсатди ва у бу таъсир турли мамлакатларда турлича ва қисман деб таъкидлайди [9]. Турли мамлакатларда ўқитувчиларнинг CEFRҳақидаги фикрлари сўров қилинганда, улар фикрлари турлича эканлигини маълум бўлди. Норднинг таъкидлашича, “Ўқитувчиларнинг CEFR га нисбатан нуқтаи назарлари баъзан юзаки бўлиб, фақатгина олтига тил билиш даражалари эътибор қаратган ҳолда уни Европа Тиллари Портфолиоси билан адаштирадилар” [17].

Туркияда ўтказилган тадқиқот шуни кўрсатадики, 46 нафар ўқитувчидан сўровнома ўтказилганда уларнинг фақат ярми CEFR билан таниш эканлиги ва 88% иштирокчилар CEFR ўқитувчилик таълими соҳасида ўз ўрнини эгаллаши кераклигини таъкидлашган [19]. Иштирокчиларнинг фикрига кўра, “ўқитувчилар учун ташкил этиладиган ўқитиш дастурларида (pre-service ва in-service дастурларида) CEFR бўйича ўқитувчиларни ўқитишлари лозимлиги ва чет тилиёки иккинчи тилни ўқитишида ушбу воситадан самарали фойдаланишни ўргатишлари керак ва шунда уни кенроқ тарғиб қилиш мумкин” деган холосага келишган.

Туркияда Мурат Ҳисманоглу томонидан бўлажак чет тили ўқитувчилари билан олиб борилган яна бир тадқиқот шуни кўрсатадики, сўровномада қатнашган етмиш икки талабанинг деярли 82 фоизи CEFR ни билишади ва 74 фоизи Дастурни ўзларининг ўқитиш амалиётида қандай қўллаш тўғрисида етарли маълумотга эга. Бундан ташқари, кўпчилик иштирокчиларинглиз тили ўқитувчиси таълими дастурида CEFRни ўқитишни ҳисобга олиш кераклигини таъкидладилар. Натижада, тадқиқотчининг фикрича, бўлажак ўқувтuvчилар CEFR га ижобий муносабатда бўлишни бошлайдилар ва ушбу Дастурни ўқитувчилик фаолиятларида турли хил тадбирлар асосида тегишли ўқув мухитини яратадилар [8].

Яқинда Малайзияда ўтказилган тадқиқот натижаларига кўра, мамлакатда CEFR расмий равиша 2013 йилда жорий этилганига қарамайтахминан 60000 инглиз тили ўқитувчисининг 15000 га яқини ушбу фанни ўқитиш учун етарли даражада таййёр эмас [15]. Бунинг сабаби, Малайзиядаги инглиз тили ўқитувчиларининг учдан икки қисми инглиз тилини билишнинг минимал даражасига, яъни C1 даражасига етиша олмаган. Мазкур сўровномада қатнашган 331 нафарга яқин ўрта мактаб чет тили ўқитувчилари CEFR тўғрисида жуда кам маълумотга эга эканликлари, аммо тўсиқларга қарамай ижобий нуқтаи назарга эга эканликлари таъкидланди. Шу сабабли, улар Дастурни кенг қамровли амалга ошириш мамлакатда инглиз тили даражасини оширишда жуда мухим аҳамиятга эга деб ҳисоблайдилар ва бунинг учун эса дастурни амалга оширишдан олдин ўқитувчиларга CEFR ҳақида тўлиқ маълумот бериш орқали хабардор қилиш керак деган холосага келишади.

Шу сабабли, Малайзияда яна бир бошқа тадқиқот ўтказилган бўлиб, у асосан ўқитувчиларнинг CEFR ни жорий этишдаги хавотир ва муаммоларини очишга бағишлиланган. Унда қатнашган 200 нафар инглиз тили ўқитувчилари умуман олганда CEFR билан таниш эканликларини маълум бўлган. Шунга қарамай, ўқитувчиларнинг мамлакатда CEFR ни жорий қилишдаги хавотирлари уларнинг роллари ноаниклиги ва ўзгаришлар тўғрисида маълумотларнинг етишмаслигидан келиб чиқиши ойдинлашган [10]. Унинг сўзларига кўра, “Инглиз тили ўқитувчиларини CEFR инновацияларига кўпроқ жалб қилиш учун уларни рағбатлантириш ва ишига қўп аралашмаслик ва касбий ривожланиш дастурлари амалга оширилиши керак” (52-бет). Шу сабабли у, биринчи навбатда, фасилитаторлар CEFR ни таълим шароитида амалга оширишда ўқитувчиларнинг хавотирларини инобатга олган ҳолда тўсиқларни аниқлашлари кераклигини айтади.

Масалан, Голландияда Мунен ва бошқаларчет тили ўқитувчиларининг ўрта таълим тизимида ўқитишига CEFR нинг таъсирини учта турли тадқиқот усуллари билан ўрганиб чиқди. Бунинг учун тадқиқотчилар 373 респондент иштироқидаги кенг кўламли анкета сўровнома, 5 та интервю ва голландияликчет тили ўқитувчилари билан 2 та амалий тадқиқотлар олиб борган [14]. Уларнинг тадқиқотлари шуни кўрсатдики, чет тили ўқитувчилари CEFR ҳақида асосий тушунчага эга, аммо ундан унумли равища фойдаланиш чекланган ва кўпчилик CEFR ни ишлатиш учун CEFR билан боғлиқ дарслик ёрдамида фойдаланишади. Шунга қарамай, тадқиқот натижаларига кўра, респондентларнинг келажакка нисбатан оптимистик фикрлари мавжуд, чунки сўровномада қатнашган ўқитувчиларнинг ярми CEFR ни ўзларининг ўқитиши амалиётида ишлатишни режалаштиришган. Тадқиқот саволларида юқорида тилга олинган тадқиқотчилар ўқитувчиларнинг CEFR дан фойдаланиш ва унинг долзарбилиги ҳақидаги тушунчалари ҳақида тўхтаган, аммо аслида ушбу мавзуга мурожаат қилинмаган. Шунга қарамай, уларнинг таъкидлашича, “ўқитувчилар жамоалари учун касбий маҳоратни ошириш фаолияти CEFR ни ўқитиши ва баҳолашда қўллаш билан боғлиқ бўлиб, айнан уларнинг профессионал ривожланишини қўллаб-куватлаш CEFR ни амалга оширишни кучайтириши мумкин” (19-бет).

Канадада, Фаёз ва бошқалар ўқитувчиларнинг француз дастурларида тил ўрганиш натижаларини яхшилашда CEFR ўрни ҳақидаги нуқтаи назарини ўрганишди [4]. Сўровнома икки босқичда тузилиб, тўқсон уч нафар ўқитувчиларга CEFR га кириш сессиялари ўтказилди ва шундан олдин уларбир маротаба сўровноманитўлдирдилар ва ўқиши тугагандан кейин эса яна бир марта айнан ўша ўқитувчилар сўровномада қатнашдилар. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатдики, француз тилининг иккинчи тил сифатида ўргатилиши жараёнида ўқитувчилар CEFRга асосланган ўқув кўрсатмаларини жорий этишга ижобий эканликлари маълум бўлди. Улар ҳукуматнинг таълим мақсадларига ҳисса қўшиш учун Дастурда белгиланган коммуникатив ўқитиши ва ўқиши рағбатлантирувчи асосий ўқув ресурсларини ўқитувчилар учун тайёр манба сифатида бўлиши кераклигини ва таклиф қилдилар.

Таъкидлаш жоизки, CEFRнинг таълим соҳасидаги таъсири ҳақида ўқитувчиларнинг нуқтаи назарини ўрганиш мақсадидабошқа мамлакатларда, хусусан Япония, Веътнам, Хитой ва Таиланд каби давларларда ҳам бошқа тадқиқотлар олиб борилган. Масалан, Японияда Нагаи ва О’Дуйертомонидан ўтказилган бир тадқиқотда, CEFR нинг Япония таълим тизимига таъсирини ўрганиб чиқилди [16]. Натижа шуни кўрсатдики, бу таъсир бир томондан ҳам ижобий, бошқа томондан эса ечилиши

лозимбўлган муаммолар мавжуд. Тадқиқот жараёнида улар CEFR нинг “Can Do” (қила оламан) деган баёнотлари ўрганар экан, унинг Япония олий таълим тизимиға киритилган ўзгаришлари, шу қаторда чет тилларни ўрганиш бўйича япон тили стандартларини яратишга қаратилган бир нечта уринишларини кўриш мумкин. Улар “CEFR аниқ ва шубҳасиз равиша Япония тил таълимни тизимиға ўз таъсирини давом эттиради” деган холосага келишган. Агар япон тили стандартлари ва чет тилларни билишнинг шунга ўхшаш стандартлари кенг миқёсда қабул қилинса ва қўлланилса, ўшанда ижобий натижаларга эришса бўлади”(151 бет).

Веътнамда Хуан Мин Нготомонидан ўтказилган яна бир тадқиқотда ўқитувчиларнинг CEFR ҳақидаги тасаввурларини ўрганиш мақсадида 44 та университетнинг чет тили ўқитувчиларидан онлайн сўровнома ва 5 та интервю олиб борилди [23]. Тадқиқот шуни қўрсатдики, қўпчилик иштироқчилар CEFR га ижобий муносабатда бўлиб, бу уларнинг ўқув дастурларини ишлаб чиқишида, педагогик амалиётдан кўраайниқса касбий алоқада юқори таъсирини қайд этди. Тадқиқот холосасига кўра “CEFR тадқиқот контекстида ижобий ўзгаришларга олиб келди, аммо барча томонлар, шу жумладан қонун чиқарувчилар, Дастурни ривожлантирувчилар ва ўқитувчилар унинг ижобий таъсирини сақлаб қолиш ва кенгайтириш учун чоралар кўришлари керак. Энг муҳими, ресурслар CEFR билан таълимнинг баҳолаш тизимиға мос келиши керак ва ўқитувчиларнинг кундалик амалиётида бир-бирини қўллаб-куватлашга ёрдам берадиганрасмий тармоқ яратиш керакки, зеро мазкур тизим Дастурни муваффақиятли жорий қилишга хизмат қилсин” (25-бет).

Хитойда ўтказилган бошқа бир тадқиқот мамлакатда чет тили ўқитувчилари орасида CEFR ни амалиётда жорий қилишбунчалик оммалашмаганини аниқлади [24]. Бунинг сабаби шундаки, мазкур ҳужжат Хитой тилига таржима қилинганига қарамай, у мамлакатда расмий тан олинмаган. Яна бир эҳтимолли сабаб эса, Хитойда CEFR билан боғлиқ расмий инглизча тестлар мавжуд емас ваинглиз тилидаги дарсликлар CEFR ни инобатга олмаган ҳолда тузилган. Бундан ташқари, ўқитиши методологиясида CEFR ни амалда қўллаш ҳолатлари ҳам камчиликни ташкил этади. Шу билан бирга, мамлакатда ўқитувчилар таълимни соҳасида вазиятни ўзгаришиш мақсадидаушбу Дастурни тарғиб қилишборасида бир неча бор уринишлар бўлди, ва ўқитувчилар учун семинарлар ва тренинглар ташкил этилди. Ушбу ҳаракатларнинг натижалари шуни қўрсатдики, ўқитувчилар CEFR дан ўқитиши, баҳолаш ва айниқса ёзишда фойдаланишни бошладилар. Шу сабабли, тадқиқотчилар, “CEFR ни Хитойда жорий қилиш учун “юқоридан пастга” ўрнига “пастдан юқорига” стратегиясини қўллаш керак” деган холосага келишган (18-бет). Бу дегани, биринчи навбатда, Хитой ҳукумати CEFR ни расмий эътироф билан қабул қилиши керак ва шушдан кейингина улар охир-оқибатда ижобий натижага эришишлари мумкин.

Тайландда Максвелл мамлакатдаги вазиятни ўрганиб чиқиб, чет тили ўқитувчилари ўзларининг ўқув амалиётида CEFR ни ҳатто кутилмаган ижобий қадамлар билан қабул қила бошлаганликлари ҳақида хабар берган [13]. Сабаби унинг таъкидлашига қараганда, Таиланд Таълим вазирлиги мамлакатда ўқувчилар учун инглиз тилини билиш бўйича ҳар бир босқичда маълум бир даражани эгаллашлари учун вазифа ва мақсадларини белгилаб қўйган. Яна бир сабаб шундаки, ўқитувчилар ўзларининг билим даражасини текшириш мақсадида 2014 йилдан бошлаб Оксфорд тестидан(инг. Oxford Placement Test) ўтишни бошладилар. Натижалар Таиландда инглиз тили ўқитувчиларининг аксариятида инглиз тилини

билиш даражасиҳатто В2 даражасидан ҳам паст эканлигини кўрсатди, бу эса CEFR ни амалга оширишда мамлакат ҳали ҳам ижобий натижаларга эриша олмаганини ва бунинг янада кўпроқ тарғибот-ташвиқот ишларини олиб боришга муҳтожлигини англатади [6].

Valax томонидан олиб борилган докторлик тадқиқотида, у CEFR ни амалга ошириш жараёниш мақсадида Австралия, Франция, Янги Зеландия, Тайван, Гонконг ва Буюк Британия каби бир қатор мамлакатлардан бўлган 96 фоизи олий таълимда фаолият юритадиган 164 нафар ўқитувчилар билан олиб борган [22]. Натижаларга кўра, ўқитувчиларнинг учдан бир қисмидан камроғи CEFR тўғрисида маълумотга эга бўлса-да, кўпчилик ўқитувчилар Хужжатни ўзини ўқимаганликлари маълум бўлган. Гарчи кўпчилик ўқитувчилар CEFR нинг фойдали эканлигига ишонишса-да, сўровнома натижалари улар хужжатни ўқитувчилик амалиётида қўлламасликларини кўрсатди. Унинг сўзларига кўра, “эҳтимол бу шундан далолат берадики, CEFR ўқитувчиларга тилларни ўқитиши ва ўрганишга тўғридан-тўғри камроқ таъсир кўрсатиши мумкин, ҳолбуки ўқитувчилар умуман олганда бу ҳақда маълумотга эга эканликларига ва ундан манфаатдор эканликларига ишонишади”(163-бет). Шу сабабли у, CEFR нингурни муҳим бўладиган ўқув дастурлари таркибини синчковлик билан ўрганиб чиқиш зарурлигини ва ушбу хужжатни амалда қўллаш учун ўқув дастурлари орқали олдин ўқитувчиларга кейин ўқитувчилар орқали ўқувчиларга етказиш кераклигини таъкидлади.

CEFR НИНГ ЎЗБЕКИСТОНДА ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ

Ўзбекистон сўнгги йилларда CEFR ни таълим тизимиға татбиқ этган мамлакатлардан бири бўлиб, бу Президентнинг 2012 йил 1875-сонли “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги фармони кучга кирганлиги туфайли мамлакатдаги вазиятни ўзгартирган пайтга тўғри келади. Аммо бундан олдин, бутун мамлакат бўйлаб чет тилларни ўқитишида устун бўлган Грамматик таржима усулини (GTM) ўзгартиришга бир неча марта уринишлар бўлган. Ҳасанованинг таъкидлашича, сўнгги йилларда Грамматик таржима усули ўрнини тилларни коммуникатив ўқитиши эгаллаган бўлса-да, ҳалигача амалиётга тўлиқ жорий этилмаган ва ҳали ҳамон семинарларда муҳокама қилинадиган мавзу сифатида қолиб кетган [7].

Юқорида айтиб ўтилган Президент Фармони, 2013 йилдан бошлаб CEFR ни мамлакатда амалга оширишга замин яратди, натижада CEFR дастури давлат тилига таржима қилиниб, мамлакатда чет тилларни ўқитиши, ўрганиш ва баҳолашда хизмат қиласидиган хужжатга айланди. Бу эса ўз навбатида Вазирлар Маҳкамаси томонидан Давлат Таълим Стандартларининг (2013 йил) жорий этилишига олиб келди. Унга кўра улар ҳар бир таълим босқичининг охирида ўқувчилар учун маълум даражаларни эгаллашга низом асосида тавсиялар берилган, бу эса CEFR ни A1 дан C1 даражагача маҳаллий босқичга қабул қилиш кераклигидан далолат беради. Бунинг сабаби C1 даражаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тил билишнинг энг юқори даражаси деб белгилаб қўйилган. CEFR асосида яратилган маҳаллий даражалар нафақат чет тилини ўрганишда, балки таълимнинг барча фанларида ҳам жорий қилинди (ВМ, 2013). Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йилдаги 187-сонли Қарорига мувофиқ Давлат таълим стандартларига ўзгартиришлар киритилди ва Ўзбекистон Республикаси узлуксиз таълим тизимида Давлат Таълим Стандартларига асосланган ҳолда чет

тилини ўрганиш қуидаги босқичларда амалга оширилиши белгилаб қўйилди (1-жадвалга қаранг):

1-жадвал

Ўзбекистон Республикаси узлуксиз таълим тизимида Давлат Таълим Стандартларига асосланган ҳолда чет тилини ўрганиш босқичлари

Таълим босқичи	Битирувчилар	Умумевро па халқаро стандарти даражалари	Даража номланиши
Умумий ўрта таълим	Бошланғич синф (4-синф) битирувчилари	A1	Чет тилини ўрганишнинг бошланғич даражаси
	9-синф битирувчилари	A2	Чет тилини ўрганишнинг таянч даражаси
	Чет тиллар чуқурлаштириб ўқитиладиган ихтисослаштирилган мактабларнинг 9-синф битирувчилари	A2+	Чет тилини ўрганишнинг кучайтирилган таянч даражаси
Ўрта маҳсус ва касб-хунар таълими	Чет тилларга ихтисослашмаган академик лицейлар битирувчилари	B1	Чет тилини ўрганишнинг мустақил бошланғич даражаси
	Касб-хунар колледжлари битирувчилари		
	Чет тилларга ихтисослашган академик лицейлар битирувчилари (Иккинчи тил)		
Олий таълим	Чет тилларга ихтисослашган академик лицейлар битирувчилари	B1+	Чет тилини ўрганишнинг кучайтирилган мустақил бошланғич даражаси
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлмаган факультетлари бакалаурият босқичи битирувчилари	B2	Чет тилини ўрганишнинг мустақил мулоқот даражаси
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлмаган		

	факультетлари магистратура босқичи битирувчилари		
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари бакалаурият босқичи битирувчилари (иккинчи чет тили)	B2+	
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари бакалаурият босқичи битирувчилари	C1	Чет тилини ўрганишнинг эркин муроқот даражаси
	Олий таълим муассасаларининг ихтисослиги чет тили бўлган факультетлари магистратура босқичи битирувчилари		

ХУЛОСА

Хулоса сифатида шуни айтиб ўтиш жоизки, CEFR ҳужжати бутун дунёда тил үрганувчилар учун бир дастур даражасига қўтарилган бўлиб, ундан ҳар бир чет тили үрганувчиси ва ўқитувчиси хабардор бўлиши керак. Юқорида айнан CEFR ҳужжатининг тарихи, унинг таркибий қисмларига қисқача тўхталиб ўтили ва жаҳон миёсида олиб борилган тадқиқотларнинг кўлами ҳақида сўз юритилди. Мазкур Дастурнинг Ўзбекистонга кириб келиши эса турли меъёрий ҳужжатларнинг қабул қилинишига ва чет тилини ўрганиш бўйича Давлат Таълим Стандартининг жорий этилишига замин яратди ҳамда мамлакатимизда олиб борилаётган ислоҳотлар чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштиришга хизмат қилаётганини кўриш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Byram, M., & Parmenter, L. (Eds.). (2012). *The Common European Framework of Reference. The globalization of language education policy*. Bristol: Multilingual Matters.
2. Council of Europe. (2001). *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Council of Europe. (2017). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, assessment. Companion volume with new descriptors*.
4. Faez, F., Majhanovich, S., Taylor, S., Smith, M., & Crowley, K. (2011). The power of “Can Do” statements: Teachers’ perceptions of CEFR-informed instruction in French as second language classrooms in Ontario. *The Canadian Journal of Applied Linguistics*, 14(2), 1–19.
5. Figueras, N. (2012). The impact of the CEFR. *ELT Journal*, 66(4), 477–485. doi:10.1093/elt/ccs037
6. Franz, J., & Teo, A. (2017). “A2 Is Normal”—Thai Secondary School English Teachers Encounters with the CEFR. *RELC Journal*.

7. Hasanova, D. (2007). Functional Allocations of English in Post-Soviet Uzbekistan; Pedagogical Implications for English Language Teachers. USA.
8. Hismanoglu, M. (2013) 'Does English language teacher education curriculum promote CEFR awareness of prospective EFL teachers?' Procedia - Social and Behavioral Sciences, No. 93, pp. 938 – 945.
9. Little, D (2006) The Common European Framework of Reference for Languages: Content, purpose, origin, reception and impact. *Language Teaching* 39, pp. 67-190.
10. Lo, Y. Y. (2018). English teachers' concern on Common European Framework of Reference for Languages (CEFR): An application of CBAM. *JurnalKurikulum dan Pengajaran Asia Pasifik*. 6(1). pp. 46 -58.
11. María BelénDíez-Bedmar& Michael Byram (2019) The current influence of the CEFR in secondary education: teachers' perceptions, *Language, Culture and Curriculum*.
12. Martyniuk, W., &Noijons, J. (2007). Executive summary of results of a survey on the use of the CEFR at national level in the Council of Europe Member States.
13. Maxwell, D. (2015). Thai Schools Adopt European Framework to Boost English Language Proficiency.*The Southeast Asian Journal of English Language Studies* -Vol 24(3), pp. 168 –183
14. Moonen, M., Stoutjesdijk, E., de Graaf, R., & Corda, A. (2013). Implementing CEFR in secondary education: Impact on FL teachers' educational and assessment practice. *International Journal of Applied Linguistics*, 23(2), 226–246.doi:10.1111/ijal.12000
15. Mohd& Nurul (2017). Implementation of CEFR in Malaysia: Teachers' awareness and the Challenges. 3L: *The Southeast Asian Journal of English Language Studies* -Vol 24(3), pp. 168 –183
16. Nagai, N., &O'Dweryer, F. (2011). The Actual and Potential Impacts of the CEFR on Language Education in Japan. *Synergies Europe*, 6, 141-152.
17. Normand-Marconnet, N., & Lo Bianco, J. (2013). Importing language assessment? The reception of the Common European Framework of Reference in Australian universities.
18. North, B. (2008). The relevance of the CEFR to teacher training. *Babylonia*, 2(8), 56–57.
19. North, B. (2014). Putting the Common European Framework of Reference to good use. *Language Teaching*, 47(2), 228–249.doi:10.1017/S0261444811000206
20. Sülü, A. &Kir, E. (2014). Language teachers' views on CEFR. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 1(5). 358-364.
21. Trim, J. L. M. (2007). Background to the Threshold series. Presentation to the English Profile Seminar, Cambridge, February 2007.
22. Valax, P. (2011).The Common European Framework of Reference for languages: A critical analysis of its impact on a sample of teachers and curricula within and beyond Europe (Unpublished doctoral dissertation). University of Waikato, New Zealand.
23. Xuan, M. (2017). Diffusion of the CEFR among Vietnamese Teachers: A Mixed Methods Investigation. *The Asian EFL Journal Quarterly*, Volume 19,Issue 1.
24. Zheng, Y., Zhang, Y., & Yan, Y. (2016). Investigating the practice of The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR) outside Europe: A case study on the assessment of writing in English in China. London: British Council ELT Papers.